

Egyházi építkezés Nyíregyházán az 1920-as évek második felében

Bene János

Bármennyire is elképzelhetetlen, az 1920. június 4-i trianoni békediktátum után a felszabdalt magyar állam gazdasági fejlődése az évtized közepére elérte a világháború előtti utolsó békeév szintjét, hogy azután az 1930-as évek elején az egyik legsúlyosabb gazdasági válságot élje át. „1925-re a gazdaság rekonstrukciója és új kereteinek kialakítása befejeződött. Ezt követően a magyar gazdaság néhány esztendőn át a fellendülés időszakát élte. A kormányzat gazdaságpolitikájából logikusan következett, hogy ez a fellendülés elsősorban az ipar területén mutatkozott meg. Az utolsó békeévben, 1913-ban az ipar és a bányászat a nemzeti jövedelem 25 %-át adta. 1924–1925-re – részben a területváltozások következtében is – ez az arány 29 %-ra, 1928–1929-re 31 %-ra emelkedett, s az 1929–1933-as világgazdasági válság előestéjén területarányosan mintegy 12 %-kal múlta felül a háború előtti szintet.” – írja Romsics Ignác (ROMSICS 1999. 157.). Nyíregyházán e rövid, alig pár éves konjunktúrában a központi, kincstári építkezések mellett jelentős szerepet kaptak az egyházi beruházások is.

Az 1927-es polgármesteri jelentés – melynek részleteit a helyi sajtó, a *Nyírvidék* 1928. február 9-i számában közölte – arról szólt, hogy az építkezések üteme 1927-ben legalább olyan nagymértvű volt, mint a világháború előtti években.

A város magánépítkezési bizottsága abban az évben építési engedélyt adott ki Szabolcsvármegye székházbővítésére, az Erzsébet kórház új tömbjének, a Leánykálvineum tornatermének megépítésére, a református elemi iskola emeletesre való átépítésére. Építési engedélyt kapott a m. kir. folyammérnöki hivatal székháza, valamint Friedmann Sélíg egy 18 szobás szálloda-vendéglő építésére. Építési engedélyt adott ki a város tanácsa 3 db 8 szobás, 4 db 6 szobás, 12 db 4 szobás, 45 db 3 szobás, 106 db 2 szobás, 66 db 1 szobás lakásra, 59 db toldalék épületre, 20 db üzletre, 12 db műhelyre, 2 db benzinkútra, 130 épület átfedésére tűzmentes anyaggal. Összesen 292 új lakás épült, köztük 9 db emeletes.¹

Az egyházak közül a két legjelentősebb számú egyházközség – az evangélikusoké és a római katolikusoké – gondolt nagyobb építkezésre.

A nyíregyházi evangélikus egyházközség egyháztanácsa az 1927. március 26-án tartott ülésén Szohor Pál, az egyházi pénzügyi és gazdasági bizottság elnöke előterjesztése alapján a következő javaslattal fordult az egyházközség képviselőtestületéhez: „...Mondja ki a képviselőtestület, hogy az egyház tulajdonában lévő Kovács Soma-féle, valamint az azzal szomszédos lelkészi telekre két-három emeletes bérházat épít. Hatalmazza fel az egyházi elnökséget, hogy az építendő bérház terveit elsőrangú műépítésszel készíttesse el, s a felmerülő költségeket az 1927. évi költségvetés

¹ *Nyírvidék* XLIX: 32. 1928. február 9. 4.

terhére folyósítsa... Ez az építési terv az egyház jövő anyagi megerősítését szolgálja. A legnagyobb kereslet ma modern lakások és üzlethelyiségek után észlelhető, melynek kihasználásával az egyház törlesztéses kölcsön mellett olyan jelentős vagyonhoz juthat, mely az amortizáció után majdnem egész egyházi szükségletünket fedezni tudja...” Az előterjesztést a másnapi egyházi képviselőtestületi ülés elfogadta.² Az 1927. augusztus 13-i egyháztanácsai ülés az augusztus 2-i egyháztanácsai döntésnek megfelelően megtárgyalta a tervező személyét, elfogadva dr. Kotsis István műegytemi tanár ajánlatát, aki a részletes tervek elkészítéséért az építkezés vállalati összegének 1,95 %-át kérte. (Az akkor szokásos tervezési összeg egyébként a kivitelezés vállalási összegének 2,72 %-a volt.) Az egyháztanács ezen az ülésen további előterjesztéseket is tett. Javasolta a képviselőtestületnek, hogy a felveendő hitelre és a kivitelezésre korlátozott versenytárgyalást írjanak ki, s arra érdemes helybeli, valamint fővárosi vállalkozókat kérjenek fel. Az építkezési munkákat három fő csoportban kívánták kiadni, nevezetesen az építkezésre, a vízvezeték, csatornázási és központi fűtés szerelésre, valamint a villanszerelésre kívántak versenytárgyalásokat meghirdetni. A javaslatokat a másnapi, augusztus 14-i egyházi képviselőtestületi ülés egyhangúan elfogadta.³

1927. szeptember 24-én az egyháztanácsai ülésen Szohor Pál az építkezésre kiírt nyilvános pályázat eredményéről számolt be. A bérház építésére ifj. Tóth Pál nyíregyházi, Kármán és Fazekas, Führer és Hajnal, Pollacsek és Epstein építőiparosok, valamint a Stabil Rt. adtak be ajánlatot. Villanszerelésre az Ericsson Rt., Bene és Társa, Barta Károly, Orsovsky István ajánlkoztak, a vízes munkára Knuth Károly, Rohonczy Hugó, Szepessy Sándor utóda, illetve Bründl János jelentkeztek. Ajánlatot adott be még Adorján János és a Baldácsi és Társa cég is. Az elnökség az ajánlatokat megvizsgálva előbb három ajánlatot választott ki, mint kedvezőt, végül azonban egy pályázat maradt fenn a rostán: Pollacsek és Epstein budapesti és a vele társult Kovács Dezső nyíregyházi építőmester ajánlata, akik 1.250.000 pengőért vállalták a háromemeletes palota felépítését. Ekkor azonban addig ismeretlen pénzügyi nehézség veszélye tornyosult a tervek elé, a pénzpiacon a bankok kihelyezett hitelek védelmében kartellbe tömörültek, s csak kétszeres fedezet mellett nyújtottak hitelt. Így a nyertes cég előtt is akadályok mutatkoztak. Az egyháztanács a helyzetet megfontolva ekkor úgy határozott, hogy egyelőre a bérház építkezését „aludni hagyja”, tavaszra halasztja, hátha addig a helyzet változik.⁴

Ezen nehézség ellenére az egyháztanács tárgyalásokat folytatott a pénzintézetekkel megfelelő kölcsön biztosításáról, s a legkedvezőbbnek a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület ajánlatát ítélték. Ez a bank 1.527.000 pengőt ajánlott fel az egyház által kijelölt ingatlanokra terhelt jelzálog ellenében hosszú lejáratú törlesztésre.⁵

1927 őszén a római katolikus egyház részére Pisszer János építőmester készített terveket egy háromemeletes bérház megépítésére a Zrínyi Ilona és a Bethlen utca sarkán lévő igen keskeny telekre. Éppen a beépítendő terület szűkös volta miatt a tervezett palota első, második és harmadik emeletére a lépcsőháztól jobbra, illetve balra csak egy-egy lakást lehetett tervezni, melynek ablakai a Bethlen utcára, illetve az udvarra nyíltak volna. Bár a város az 1927. október 27-én tartott közgyűlésén az építési engedélyt megadta, de az egyház a beruházást hamarosan továbbgondolta.⁶

Ugyanakkor az evangélikusok is építési engedélyt kértek a várostól egy háromemeletes bérpalota felhúzására, melynek a Luther ház elnevezést adták. Az építési telek egy része, a Kállói

² A Nyíregyházi Evangélikus Egyházközség Levéltára (a továbbiakban: NyhEvL.) Egyháztanácsai és képviselőtestületi jegyzőkönyvek (a továbbiakban: Et. jkv., ill. Képv. jkv.) 16/1927.

³ NyhEvL. Et. jkv. 52/1927., ill. Képv. jkv. 51/1927.

⁴ NyhEvL. Et. jkv. 67/1927., ill. Képv. jkv. 64/1927. (1927. szeptember 25.)

⁵ NyhEvL. Et. jkv. 83/1927. (1927. november 13.)

⁶ SzSzBML V. 83. III/1. doboz

úthoz közelebb eső terület a Palicz család adományából került hozzájuk, a templom felé eső rész pedig már régen egyházi tulajdon volt, ahol egy épület és kert volt, mely 1912-től az evangélikus püspökségnek és püspöki lakásnak adott helyet. Az 1920-as évek közepén a püspöki lakáson kívül még három üzlet, Kovács Soma fűszerüzlete, Czigler János kosárfonó mester üzlete és műhelye, valamint Kecskés József szabósága állt a nagy telken (MARGÓCSY 1986. 204–210.).

Az evangélikus egyházközség nevében Paulik János igazgató-lelkész, Szohor Pál, az egyházi pénzügyi és gazdasági bizottság elnöke 1927. december 5-én fordult kérelemmel a városi tanácshoz. Levelükben bejelentették, hogy az egyház a Luther és a Kállói utca sarkán álló telkére háromemeletes bérházat kíván építeni, melynek terveit is mellékelték, s kérték az építési engedély megadását.⁷ A benyújtott terveket még abban a hónapban megvizsgálta Nagy Elek városi műszaki tanácsos, és december 27-én az építési engedély kiadását javasolta.

Az építkezés megkezdéséhez azonban a telken lévő üzleteket és a püspöki lakást ki kellett költöztetni, hogy a bontás elvégezhető legyen. Ezt úgy oldotta meg az egyház, hogy a Kállói utca elején álló nyilvános illemhely két oldalára egy-egy – ideiglenes – barakkot építtetett a bérpalota kivitelezőjével. Az egyik barakkba a szabó és kosárfonó üzlet-műhely, míg a másikba a fűszeres üzlet költözött. A városi tanács 1928. március 8-án kelt véghatározata az alábbiakat mondta ki: „A tanács a mérnöki hivatal javaslata alapján engedélyt ad az ág.h. ev. egyházközségnek a Luther utca s Kállai utca sarkán lévő telkükön álló úgynevezett Kovács Soma-féle ház, valamint a jelenlegi püspöki lakás céljaira szolgáló épületek elbontására, továbbá a bérpalota építkezésének idejére 2 drb. üzletház céljaira szükséges barakképület építésére és engedélyezi, hogy ezeket a barakképületeket az építendő bérpalota előtti közterületen helyezhesse el... Az igénybe vett közterület használati díját havonként és négyzetméterenként 0.16 P. egységárban állapítja meg a tanács...”⁸

A püspöki lakás és Geduly Henrik püspök méltó elhelyezésére Paulik János igazgató-lelkész kérelemmel fordult a városhoz, hogy a város tulajdonát képező Luther utca 13. szám alatti úgynevezett Prok-féle házasbelsőség északi oldalának lakását az evangélikus bérpalota építkezésének tartamára püspöki lakás céljára engedjék át. Ez az épület nagyjából szemben állt a püspöki lakással. Az 1928. február 24-i városi közgyűlés havi 200 pengő bérösszeg megállapítása mellett a kérelemnek helyt adott.⁹

A Luther ház tervezésével az egyház dr. Kotsis István budapesti építész-tanárt bízta meg. „A Kállai- és Luther-utcákra és a Luther térre épülő, hatalmas frontú, átjáró udvarral kettéosztott

1. kép

A Luther ház helye

Fig. 1

Place of the Luther house

⁷ SzSzBML V.83. III. 4. doboz., IV. 1927/944.

⁸ SzSzBML V. 83. III. 4. doboz., IV. 1927/944.

⁹ SzSzBML V. B. 72. közgyűlési jegyzőkönyv 1928. febr. 24. Kgy. 186/1928. K. 5432/1928.

épülettömb nemcsak egyik monumentális szép épülete lesz a fejlődő új Nyíregyházának, hanem nagy lépéssel fogja előbbre vinni a lakásprobléma megoldását is. A Kotsis István műegyetemi tanár tervei szerint s az ő ellenőrzése mellett épülő, a modern higiénia minden követelményének megfelelő épületben a tervek szerint 23 üzlethelyiség és 38 lakás nyer elhelyezést. A lakások közül három kétszobás garzon lakás lesz, minden emeleten egy-egy, mely két szobából, egy előszobából, s egy fürdőszobából fog állni. Lesz ezenkívül hat kétszobás, huszonegy háromszobás, hat négyszobás komplett lakás, egy lakás Geduly Henrik püspök részére és egy házmesteri lakás. A komplett lakások mindegyike a következő helyiségeket foglalja magába: előszoba, fürdőszoba, cselédszoba, konyha, kamara. Az építkezés új és jelentős stádiumba jutása a hétfőn délután 5 órakor tartott egyháztanács ülésen történt meg, melyet Paulik János igazgató lelkész és dr. Bencs Kálmán kormányfőtanácsos, egyházközségi felügyelő hívtak egybe.”¹⁰

Ezen az 1928. február 13-i egyháztanácsi ülésen Szohor Pál előterjesztése szerint az egyháztanács „... javasolja a képviselőtestületnek, hogy a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület által az építési kölcsönre tett ajánlatot, mint a mai gazdasági és kereskedelmi viszonyok között elérhető legkedvezőbbet fogadja el és annak felhasználásával az építkezési munkálatok megkezdését rendelje el...”¹¹ Az egyháztanács javaslata szerint az egyház felvesz egymillió háromszázezer pengőt kitevő dollárkölcsönt (245.000 dollár) a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesülettől 35 éves futamidőre 8,8 %-os kamatra. Ezen kölcsön éves törlesztése 127.600 pengő, melyet a bérház jövedelmeiből kell „kitermelni”. Szohor Pál és az egyháztanács számításai szerint az üzletek (23 üzlethelyiség a/1900 – azaz helyiségenként 1900 – pengő évente) és a lakások (3 garzonlakás évi bére egyenként 1300 pengő, a 6 kétszobásé egyenként 1700 pengő, a 21 háromszobásé 2400, a 6 négyszobásé 2700 pengő, a bérházban kialakított püspöki lakás és a házfelügyelői lakás éves bére 4000 pengő) évente 128.400 pengő bevételt hozhatnak, mely így 750 pengővel haladja meg az éves törlesztést. Az 1928. február 25-i egyháztanácsi ülés az építkezésre továbbra is Pollacsek és Epstein budapesti és a vele társult Kovács Dezső nyíregyházi építőmestert jelölte, a vizes munkákra pedig a Bründl János egészségügyi műszaki berendezések gyárát. Kimondták azt is, hogy a részletmunkáknál „...A. egyenlő ajánlat esetén elsősorban a nyíregyházi evangélikus, másodsorban a helybeli iparosok elsőbbsége szerződésben biztosíttassék. B. az építkezés ellenőrzésére építő-bizottság alakíttassék...”¹²

Az 1928. február 26-i egyházi képviselőtestületi ülés az egyháztanács korábbi javaslatait jóváhagyva határozatot hozott a kivitelező cégről. Erről is tudósított a *Nyírvidék*, mely szerint az evangélikus egyházközség 1928. február 26-án, vasárnap délelőtt 11-kor tartott közgyűlést, és itt dönt el véglegesen ez a kérdés. Nyolc ajánlat került a testület elé, melyek közül három volt számba vehető. A budapesti Pollacsek és Epstein cég, az Építőipar Rt., mely Nyíregyházán már két év óta végezte a város útburkolási munkáit, s így megbízhatóságáról első kézből lehetett információkat szerezni, s a nyíregyházi iparosok egy csoportja, melynek élén Adorján János építőmester állt. A Pollacsek és Epstein cég főleg a fővárosban oldott meg sikerrel több állami és magánépítkezést. Az egyházközség mindhárom ajánlatra a legnagyobb bizalommal tekintett. Elsősorban a nyíregyházi ajánlatot vizsgálták meg, de „bármennyire is előnyben szeretne volna részesíteni őket, nem tudott mellettük foglalni állást, nagy anyagi érdekek miatt.” Az ajánlati végösszegekben a három ajánlat között mindössze 200 pengő differencia volt, ami elenyésző egy ilyen építkezésnél. Ami a budapesti cég mellett döntött, az a határidő. Az egyházközségnek ugyanis minden megkezdett félév, ameddig nem állt az épület, 62.000 pengős megterhelést jelentett. A név szerinti szavazás során a testület

¹⁰ *Nyírvidék* XLIX: 39. 1928. február 17. 8.

¹¹ *NyhEvL.* Et. jkv. 3/1928., ill. 22/1928.

¹² *NyhEvL.* Et. jkv. 3/1928., ill. 22/1928.

szótöbbséggel az Építőipar Rt. mellett voksolt. A vízvezetéki és csatornázási munkákat Bründl János budapesti vállalkozónak adták, a villanszerelési munkákat, ha az ajánlat megfelelő, a Nyíregyházi Villamossági Rt.-re tervezték bízni, ha nem, akkor a budapesti Orsovsky István cégére. Az egyházközség közgyűlése azonban azzal is megbízta az elnökséget, hogy úgy tárgyaljon a budapestiekkel, hogy azok elsősorban nyíregyházi iparosokat és munkásokat foglalkoztassanak.¹³ (Végül a megbízást a Nyíregyházi Villamossági Rt. kapta.)

Az egyházi közgyűlési jegyzőkönyv további hasznos információkkal szolgál ebben az ügyben. Az akkor jelen volt 70 képviselő közül 40 támogatta az Építőipar Rt. 942.000 pengős építési ajánlatát, kikötve azonban, hogy a vállalkozó a munkát haladéktalanul megkezdi, s olyan ütemben épít, hogy a palota 1928. november 1-re beköltözhető állapotba kerüljön. Azt is kikötötték, hogy az ajánlati árak fix árak, azokat emelni nem lehet, a forgalmi adót és az építkezéssel kapcsolatos összes illetéket a kivitelező viseli. Ragaszkodott a testület ahhoz a korábbi elvéhez, hogy a vállalkozó helyi munkásokat alkalmazzon, s ez a kötelezettsége nem csak a kézi napszámosokra és a fuvarosokra, hanem az iparosokra is érvényes. A vizes munkákra Bründl János vállalatának 148.608 pengő 50 fillért, a villanszerelésre 37.500 pengőt szántak. A képviselőtestület ezen az ülésén választotta meg az Luther ház építkezési bizottságát is, melyben az egyházközség egyházi és világi tagjai mellett helyet kaptak Adorján János, Barzó Pál, Irsay Gusztáv, Jánossy Miklós, Paulusz Márton, Bencs András, Nádasy György, Miskolczi Mihály, Csengery Kálmán, L. Kovács András és Kovács Pál képviselőtestületi tagok.¹⁴

A budapesti Építőipar Rt. a munkák elnyerése után Adorján Jánosra bízta az építkezést, aki 1928 március elején kérelemmel fordult a tanácshoz, hogy a Kállói utca elején egy 22x3 méteres, a Luther utca elején pedig két 12x3 méteres barakkot építhessen fel. Ezt a kérést azzal indokolta, hogy az építendő palota udvara nagyon kicsi, s nem tudja másként elhelyezni a mész- és cementraktárát, csak így oldható meg a munkások öltözője és a két irodahelyiség kialakítása. Március 8-án – Nagy Elek műszaki tanácsos véleménye alapján – a tanács teljesítette Adorján János kérelmét, s ugyanúgy, mint az üzletek esetében havonta és négyzetméterenként 16 filléres közterület használati díjat írt elő.¹⁵ Mindezek mellett a Luther ház építési naplóját 1928. március 5-én megnyitották.

Ugyanebben az időben – az egészséges rivalizálástól hajtva – a város másik legnagyobb egyházfelekezete, a római katolikus is bérpalota építése mellett döntött abból a célból, hogy a palota bevételei szolgálják majd az elemi iskolák fenntartásának költségeit. A tervekről és az első lépésekről rendre beszámolt a sajtó. „A nyíregyházi róm. kath. egyház a Bethlen utca és Zrínyi Ilona utca sarkán három emeletes bérházat épített. Az építéshez szükséges anyagok szállítását már a napokban megkezdik. A bérpalota felépítésével Nyíregyháza központjának architektúrája megváltozik.” – olvashatjuk az 1928. január 22-i tudósítás címeit. Leírták azt is, hogy dr. Komjáthy Kázmér ügyvéd az építést előkészítő bizottság előadója. Az építkezéshez az egyház kedvező kölcsönt kap egy fővárosi banktól. A palota földszintjén üzletek lesznek, az első emeleten irodák és üzletek, illetőleg műhelyek. A második emeleten lakások: öt- és háromszobásak, a harmadik emeleten négy-, három- és kétszobás lakások.¹⁶

A palotaépítő tervek azonban nehezebben valósulhattak meg, éppen a megfelelő telek hiányában. Telekkel ugyan rendelkezett a római katolikus egyház a Bethlen utca és a Zrínyi Ilona utca sarkán, de a városrendezési tervek egyelőre nem szolgálták az építkezés ügyét. A Bethlen utca a Zrínyi Ilona utcától a Bercsényi utcáig akkoriban még szűk, szinte csak egy köz szélességével bíró

¹³ Nyírvidék XLIX: 48. 1928. február 28. 6.

¹⁴ NyhEvL. Képv. jkv. 10/1928.

¹⁵ SzSzBML V. 83. III. 4. doboz. IV. 1927/944.

¹⁶ Nyírvidék XLIX: 18. 1928. január 22. 6.

2. kép

A katolikus bérház helyén álló épület Zrínyi utcai homlokzata

Fig. 2

Façade of the building standing in the place of the Catholic tenement building from Zrínyi Street

ek szerint valósul meg, mind a ketten nagy hátrányokat szenvednek: „...*A szóbanforgó szabályozási vonal egy ideális terv, amely a róm. kath. plébánia szögletét kapcsolja össze a Bethlen utcai sarkházzal és e révén egy 28 méter széles olyan utcát teremt, amelyet az ott lebonyolítandó forgalom valóban nem igényel. Ellenben, ha az ucca kisajátítása p. o. csak 18 méter szélességben terveltetnék, illetve a szabályozási vonal ehhez képest módosíthatnák, alulírottaknak módjukban lenne megmaradó telkeiken olyan új modern házakat építeni, amelyek Nyíregyháza városának fejlődéséhez szintén hozzájárulnának és emellett mint adó tárgy magának a városnak is tetemes közjótételmet képeznek...*”¹⁸

1928. február 24-én, pénteken, a városi közgyűlés napirendjén szerepeltette a bérház ügyét. A közgyűlés az általa hozott határozat szerint a Bethlen utcának a Bercsényi utcáig az utca szélességét a tervbe vett 28 méter útszélesség helyett 18.5 méterben állapította meg. „*A szabályozási tervet ezen módosítása csak abban az esetben hajtható végre, ha a róm. kath. egyház az építkezés elhatározását felsőbb hatóságával jóváhagyottan igazolja és az építkezést tényleg megkezdi.*” – mondta ki a határozat, majd tovább folytatva a képviselőtestület kijelentette, hogy az utca szabályozására az egyház telkéből 105 négyszögöl területet 32.000 pengőért megvásárol. Megengedték továbbá, hogy az építkezés ideje alatt az egyház a Bercsényi utcáig az úttesten az építkezési anyagokat elhelyezze és boltbérloinek barakképületet építsen. Az építkezés idejére a Bethlen utcának a Bercsényi utcáig terjedő szakaszát a kocsiforgalom elől a város elzárhatja. A képviselőtestület a továbbiakban „*Figyelmezteti az építendő róm. kath. egyházat, hogy különös gondot fordítson arra, hogy az építendő bérpalota, úgy szépművészeti, mint városrendezési szempontból kifogástalan legyen. Kötelezi, hogy a bérpalota külső falkiképzését nemes anyagból készíttesse.*” A határozat szólt az udvarokról is, kimondva, hogy bár a városrendezési terv külön nem említi az udvarok elhelyezését, de most intézkedést

átjáró volt, melyet Postaköznek is nevezték. Szesztay László mérnök, műegyetemi tanár, a városrendezési terv készítője a Bethlen utca Kossuth térre nyíló torkolatát, s magát az utcát 26 méter szélesre tervezte, s ha ez a terv megvalósult volna, az egyház telke eltűnik. Talán nem véletlen, hogy a helyi sajtó felkarolva a katolikusok tervét, azt városfejlesztési érdekből a legfontosabbak közé sorolta, s a 26 méter széles utcát egyenesen fényűzésnek tekintette azzal érvelve, hogy az ott kibontakozó forgalomhoz bőven elég a 18 méter utcaszélesség, s így a palota felépíthető lesz.¹⁷

A Bethlen utca ezen keskeny részén, a 4. és 6. számú házak tulajdonosai, nevezetesen a római katolikus egyház és Papp-Ragány László huszárszázados 1927. október 20-án levélben jelezték, hogy ha a szabályozás a fenti-

¹⁷ Nyírvidek XLIX: 32. 1928. február 9. 3.

¹⁸ SzSzBML V. B. 77. XIII. 1926/1811.

hoznak az egyház tulajdonában lévő Zrínyi Ilona utca 1. és az özv. Csengery Gyuláné tulajdonában lévő Zrínyi Ilona utca 3. szám alatti telek beépítése esetén az udvarok elhelyezéséről. A szabályozás után az egyház telke olyan keskeny marad, hogy két szobasor építése esetén az udvarok szélessége csupán 3-3 és fél méter marad, s ezen udvarszélesség egy három emeletes palotánál az épület alsó sorainak világítására és szellőztetésére nem elegendő. Éppen ezért a város kötelezi a Zrínyi Ilona utca 3. szám mindenkori tulajdonosát, hogy építkezésnél udvarát a Zrínyi Ilona utca 1. számú telken létesítendő udvar felé helyezze el. Így az egymás felé fordított udvarok szélessége legalább 8 méter lesz.

Kimondták továbbá a Bethlen utca szabályozásának végrehajtására a Bethlen utca 6. számú házaspáros belföldi megvásárlását (ez Papp-Ragány László huszárszázados háza). Az épület és udvarának nagysága 241 négyszögöl, amely 1928. május 1-én a város tulajdonába kerül úgy, hogy a véghatározat jogerőre emelkedése után azonnal 10.000 pengőt utalnak Papp-Ragány Lászlónak, május 1-én pedig 66.000 pengőt fizetnek ki. A határozatot egyhangú igennel fogadta el Nyíregyháza város képviselőtestülete.¹⁹

A telkek vásárlása végül 108.000 pengőre rúgott, s ennek fedezetére a város a Magyar-Olasz Banktól 120.000 pengős hitelt vett fel.

A megegyezést nagyban segítette, hogy Szesztay László is megelégedett a 18,5 m utcaszélességgel – írta a *Nyírvidék*.²⁰

1928. március 8-án Énekes János plébános azzal a kéréssel fordult a városi tanácshoz, hogy a bérház építésének idejére az egyház régi épületében lévő üzleteknek ideiglenes barakkot építtessen úgy, hogy az üzlethelyiségek elé beépítik a jelenleg is használatos portálékat. A barakkban lévő üzletek bejárata a Bethlen utcáról nyílik majd egy lépcsőfok emelkedéssel. Mivel a város az építkezés idejére a Bethlen utcát amúgy is elzárhatja, a vásárlókat a szűk helyen a kocsiforgalom nem zavarja, s csak azok a szekerek közlekedhetnek ott, melyek árut szállítanak. A Pisszer János építőmester által készített rajzon látható, hogy az új barakkba a Lichtenberg cipőkereskedés, Takács borbély, Mayer ékszerész, Manheimer posztóbolt, az Újságbolt és egy bank költözött volna.²¹

Időközben az egyház Wälder Gyula műegyetemi tanárnak adott megbízást a palota terveinek elkészítésére. Wälder Gyula késői neobarokk stílusban tervezte meg a palotát, igényessége a részletekre is kiterjedt, mind a bejárati kapu, mind pedig az ablakok vasrácsait is ő maga tervezte. A március közepén tartott egyházközségi közgyűlésen Énekes János prelátnak egyházi, dr. Konthly Gyula világi elnökök és dr. Komjáthy Kázmér, az egyházközség ügyvédje már azt is bejelentették, hogy a palota valamennyi üzlethelyiségét és lakását kiadták maximális bérek mellett. „*Valószínű, hogy a kath. palotába költözik a Nyírvidéki Takarékpénztár R. T., amelynek termei a teljes I. emeletet lefoglalják. A bank a Zrínyi Ilona utca felől stílusosan kiképzett lépcsőházat kap. A Turáni Kör is elhelyezést nyer az új palotában. Krómy Károly dr. irodája is idekerül az I. emeletre. Az eddigi tervek szerint a palotába költözik Hoffmann kárpitos üzlet, míg a Mektár bank a Krómy irodából és Stibi József cipőkereskedő üzletéből átalakított új bankhelyiségbe költözik. A lakások bére átlag úgy alakul, hogy szobánként 800-900 pengő a bér. A palota építése röviden megkezdődik.*”²²

A szükséges szerződések megkötése után 1928 március elején megkezdődött a Luther ház építése. Március 29-én, csütörtökön már azt írta a *Nyírvidék*, hogy a hét végén leteszik az alapkövet is. Az ünnepi aktus azonban csúszott, arra csak április 18-án került sor ünnepélyes keretek között. Erről így számolt be a helyi sajtó: „*Isten áldó kegyelmének kérésével helyezték el az építkezést*

¹⁹ SzSzBML V. B. 72. közgyűlési jegyzőkönyv 1928. febr. 24. Kgy. 206/1928. K. 6957/1928.

²⁰ *Nyírvidék* XLIX: 47. 1928. február 26. 4.

²¹ SzSzBML V. B. 77. XIII. 1926/1811.

²² *Nyírvidék* XLIX: 64. 1928. március 18. 2.

történetét magába foglaló okiratot az ev. egyházközség épülő bérpalotájának alapzatába. Április 18-án, szerdán reggel, lassan permetező hideg tavaszi esőben a nyíregyházi ev. egyházközség ezrei gyülekeztek össze az épülő bérpalota környékére, hogy tanúi lehessenek annak az aktusnak, amikor

3. kép

A Luther ház építése

Fig. 3

Construction of the Luther house

ünnepélyes formában, Isten nevének segítségül hívása közben elhelyezik az épület talapzatába azt az okiratot, amely a nyíregyházi ev. egyházközség jelenlegi állapotát foglalja magába s amely okirat világosságot derít késő századok számára arra a mozgalomra, mely az egyházközség híveit e jövődőt alapozó vagyontárgy megépítésére sarkallja.”²³ Az ünnepségen ott volt Geduly Henrik a tiszai ev. egyházkerület püspöke, Paulik János igazgató-lelkész, dr. Bencs Kálmán polgármester, egyházközségi felügyelő, Kovács András (János-bokori) másodfelügyelő, Szohor Pál főjegyző, az egyházközség pénzügyi bizottságának elnöke, az egyházközség teljes tisztkara, presbitériuma, képviselőtestületének tagjai. Kivonultak a reál-gimnázium és a leánygimnázium tanulói, a tanítói kar, az építésért felelős Adorján János építőmester és még számosan.

Az ünnepség idejére félbeszakították a munkákat, a munkások is ott gyülekeztek. Paulik János beszédében megemlékezett a nagy jötevőről, özv. Palicz Jánosné született Bencs Máriáról, aki több nagy értékű alapítvánnyal és hagyományai között is tekintélyes összeget kitevő adománnyal, 100.000 aranykoronával az egyház részére megvásároltatta a Luther és Kállai utcák találkozásánál lévő házas belsőseget, amely telekvásárlás az építkezés első lépése volt. Paulik János imája után Szohor Pál felolvasta az általa szerkesztett és az alapkőbe elhelyezendő okirat szövegét, melyben az első helyek egyikén az áll, hogy akkor Nyíregyházán 16.182 evangélikus élt. Az okiratot felolvasása után egy olajjal telt hengeres üvegbe zárták, majd egy vörösréz hengerbe tették, melynek fedőlapját lecinezték. „Az okiratot magába foglaló

edényt az épület déli sarkánál a Luther-utca és a Luther-tér találkozási pontjánál lévő pincehelyiségben a pince belvilágától a Luther-tér irányba mérve 215 cm távolságban a betontalapzaton előre elkészített üregbe helyezték el, majd Hablicsek András főpallér a nyilást befalazta.”²⁴

1928. április 12-én készítette el dr. Komjáthy Kázmér ügyvéd a római katolikus bérpalota kivitelezési munkálatairól szóló versenytárgyalási hirdetményt, mely április 14-én jelent meg a Nyírvidekben. Az építkezési munkákra jelentkező vállalkozóknak 1928. április 25-én déli 12 óráig kellett beadniuk pályázatukat a fenti ügyvéd Széchenyi út 28. szám alatti irodájában. A felhívásban kikötötte azt is az egyház, hogy „Vállalkozó megbízástól számított 8 (azaz nyolc) napon belül a munkálatokat megkezdeni és oly erővel folytatni tartozik, hogy az épület még ez év július hó 1-ig tehető alá hozassák és 1928. október hó 31-én rendeltetésszerű használatának átadható legyen.”²⁵

A római katolikus egyház képviselőtestülete nagy érdeklődés mellett tartotta meg ülését május 2-án az elemi iskola dísztermében, amikor is a palota kivitelezőjének kiválasztására

²³ Nyírvidek XLIX: 90. 1928. április 20. 2–3.

²⁴ Nyírvidek XLIX: 90. 1928. április 20. 2–3.

²⁵ Nyírvidek XLIX: 85. 1928. április 14. 5.

került sor. Énekes János pápai prelátus, egyházi elnök köszöntője után dr. Komjáthy Kázmér egyházi ügyész ismertette a beérkezett ajánlatokat. Április 25-ig 6 teljes és 3 részleges pályázatot nyújtottak be részint helybéli, részint budapesti építőipari cégek:

- Koch Károly
budapesti építész,
- Ifj. Tóth Pál
nyíregyházi építész,
- Pisszer János a Nyíregyházi
Cementipar Rt.-vel közösen,
- Kálmán Károly,
Várallyay Sándor
és Kovács Dezső budapesti
építészekkel társulva.

A felbontott pályázatok az alábbi ajánlatokat tartalmazták:

Koch Károly:	448.836 pengő,
Kovács Dezső:	450.689 pengő 82 fillér,
Ifj. Tóth Pál:	466.684 pengő 88 fillér,
Várallyay Sándor és társai:	499.601 pengő 15 fillér,
Kálmán Károly egyedül:	500.092 pengő 17 fillér,
Pisszer János:	509.660 pengő 45 fillér.

A tető- és palafedési munkák kikapcsolása után – melyeket Wálder Gyula építész tanár budapesti cégekkel óhajtott elvégeztetni – a pályázók által felajánlott százalékos engedmények figyelembevételével a következőképpen alakultak az összegek:

Kovács Dezső:	400.194 pengő 39 fillér,
Koch Károly:	401.129 pengő,
Ifj. Tóth Pál:	406.350 pengő 16 fillér,
Várallyay Sándor:	424.318 pengő 20 fillér,
Pisszer János:	438.516 pengő,
Kálmán Károly:	440.490 pengő.

Az ajánlatokról megnyitott vitában gr. Dessewffy Emil, Virányi Sándor, Tóth Pál, Liptay Jenő, Pintér László, dr. Korányi Endre, dr. Bernáth Zoltán, ifj. Simják István képviselők szólaltak fel, s azután szinte egyhangú döntéssel a testület ifj. Tóth Pálnak adott megbízást a palota felépítésére.²⁶

Még ugyanannak a hónapnak utolsó napján, 1928. május 31-én megtörtént a palota alapkövetétele. Az ünnepélyről az alábbiak szerint számolt be a sajtó: A híradás címe: „A béke, egyetértés,

4. kép

A római katolikus bérház helye. Jól látható a szűk utcatorkolat

Fig. 4

Place of the Roman Catholic tenement building.
The narrow street junction is clearly visible

²⁶ Nyírvidék XLIX: 101. 1928. május 4. 6.

5. kép

A katolikus bérház építése

Fig. 5

Construction of the Catholic tenement building

szerepet hirdetésével helyezte el Énekes János prelátus a nyíregyházi róm. kath. egyház háromemeletes bérpalotájának alapkövét. Az alapkövetelési okmány történelmi szellemű sorai.” Idézet a cikkből: „Harangzúgás közben, ünnepi ornátusban jelent meg az épületnél Énekes János pápai prelátus a kath. hívek százainak kíséretében. Teljes számban felvultak a kath. egyházközség képviselői élükön dr. Konthy Gyula főorvos elnökkel. Énekes János... a 126. zsoltár idézéséből indult ki: Ha az Úr nem épít, hasztalan fáradoznak az építők. A béke, az egyetértés és a szeretet jelszavait hirdette beszédében, majd átvette dr. Konthy Gyula elnöktől a bronzhengerbe zárt okmányt. Gyóni József káplán pedig felolvasta az alapköve elhelyezett okmány szó szerinti másolatát mely így hangzik:

’Az Atyának és Fiúnak és Szent-

léleknek A Szentháromságban Egy Istennek Nevében Ámen. Mi Szabolcs Vármegyében Nyíregyháza r. tanácsú városban élő latin szertartású római katolikus keresztény vallású lakosok örök emlékül hagyjuk mindazoknak, akiket illet, különösen pedig a mi utódainknak és maradékainknak, hogy – az Úrnak 1928. esztendejében Magyar Nemzetiségünknek honfoglalása után 1033. évben, amidőn Krisztus Urunk földi anyaszentegyházát szent Péter székéből 260-ik utóda XI. Pius pápa Őszentsége kormányozza, a szent István király által alapított egri érseki székben Nagyméltóságú és Főtisztelendő dr. Szmrecsányi Lajos v. b. t. t. érsek Urunk ül, a 4 évig tartó világháború, és az ezt követő borzalmas rémuralom és szégyenletes megszállás után tizedik esztendőre, amidőn az ármány következtében megcsonkított hazánk Szent Koronája IV. Károly apostoli királyunk fejéről lehullott és külső ellenségeink fondorkodása következtében fiának és jogutódának, II. Ottó örökös királynak homlokán nem ragyoghat, amikor a megcsonkított Magyarországnak kormányzó pálcáját nagybányai vitéz Horthy Miklós Őfőméltósága 7-ik éve, felelős miniszterelnöke gróf Bethlen István, vallás- és közoktatási miniszter gróf Klebelsberg Kunó, szabolcsvármegyei főispán nagykállói dr. Kállay Miklós, alispán Mikecz István, Nyíregyháza város polgármestere dr. Bencs Kálmán m. kir. kormányfőtanácsos, lakosainak száma mintegy 50.000, a róm. kath. egyházközség 12.544 hívet számlál, kiknek lelkipásztora Énekes János pápai praelátus, richnói c. prépost, egri kanonok és szabolcsi főesperes, lelkiekben segédei Sebestyén Gyula és Gyóni Józsefkáplánok, Lipovniczky Sándor és Tobákos Péter hitoktatók, az egyházközséget száz tagból álló testület képviseli, melyben a világi elnöki tisztséget dr. Konthy Gyula városi főorvos, az ügyészt dr. Komjáthy Kázmér, a főjegyzőt dr. Névery János kir. kath. gimn. igazgató, a gondnokot Sztojka József tölti be, az egyházközség karmestere Jakab József, sekrestyése Gallasz János, az egyházközség által fenntartott elemi iskolák tanítóinak száma 20 s ezen tanítói kar élén Vargha Ferenc igazgató-tanító áll – elhatároztuk, hogy Isten dicsőségére, a ker. vallásos és magyar nemzeti alapon épült műveltség gyarapítására ezen tulajdonunkban levő ősrégi telken, amellyel a gróf Dessewffy és gróf Károlyi családok és néhai való elődeink, mint egyházi patrónusaink adományából birtoklunk, dr. Wálder Gyula

műépítész, budapesti műegyetemi ny. r. tanár tervei szerint és ifj. Tóth Pál építőmester kivitelezésében egy, népiskoláink fenntartását szolgáló három emeletes egyházi bérpalotát építünk és ennek alapkövét Szűz Mária hava 31. napján beszentelve elhelyezzük és valóságban el is helyeztük.

Hiszünk egy istenben, hiszünk egy hazában!

Hiszünk egy Isteni örök igazságban!

Hiszünk Magyarország feltámadásában!

Ámen'

Az okmány történelmi hangulata mély benyomást keltett. Énekes János a bronz tokot elhelyezte az alapköve majd megszentelte azt, áldást és imát mondva három kalapácsütéssel jelezte az alapkövetétel megtörténtét. 'Legyen ez a kő a békeesség, egyetértés, szeretet sarkköve, a keresztény nemzeti gondolat forrása' – mondotta." Őt követve dr. Konthy Gyula elnök, a lelkesítő kar, az egyház-köztség tagjai mérték egy-egy szimbolikus ütést az alapköre, s ezzel az ünnep véget ért, Tóth Pálék pedig folytatták az építkezést.²⁷

Időközben a Luther ház építkezése gőzerővel folytatódott, s ahogy ilyenkor már szokott lenni egy-egy baleset is előfordult az állványokon. Május 25-én Révai József budapesti állványozó segéd az első emelet állványdeszkáit a második emeletre adogatta fel, amikor a sáros, vizes deszkán megcsúszott és lezuhant. A szerencsétlenül járt munkást a mentők az Erzsébet kórházba szállították, ahol pár nap múlva belehalt sérüléseibe.²⁸ Felelősség senkit sem terhelt.

A falak felhúzása után, június 16-án, szombaton délután az építők és az evangélikus egyház már bokrétaünnepet tarthatott, melyre nagy tömeg gyűlt össze. Az épület sarokhomlokzatát erre az alkalomra nemzetiszínű szalagokkal, zöld gallyakkal, címerekkel ékesítette fel a kivitelező cég. Hat órakor Csicska András műszaki alkalmazott lépett az I. emeleti állványra, s onnan olvasta fel az Adorján János által szerkesztett ünnepi köszöntőt, majd Adorján János uzsonnára hívta a meghívottakat. Ott Geduly Henrik püspök mondta az első köszöntőt, kiemelve a bokrétaünnep fontosságát, majd Besnyő István építőmester a vállalat nevében mondott köszönetet a munkáért. Felszólalt még dr. Bencs Kálmán polgármester, dr. Salzmann Ottó királyi ügyészségi elnök, Adorján János felelős építőmester, Paulik János igazgató-lelkész, Szohor Pál főjegyző és Estók Károly asztalosmester.²⁹

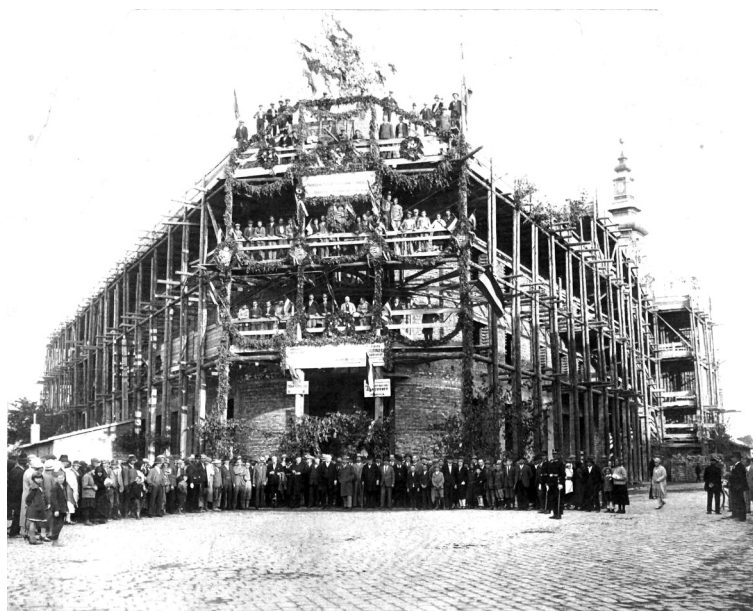
Az evangélikus egyháztanács 1928. augusztus 11-i ülésén ismertették Kotsis Istvánnak ama javaslatát, hogy a Luther ház homlokzatát nemes terranova vakolattal készítsék. A kivitelezéshez szükséges 20.000 pengő előteremtését

6. kép

A Luther ház bokréta avató ünnepe

Fig. 6

Inauguration of the Luther house

²⁷ Nyírvidék XLIX: 124. 1928. június 2. 2–3.

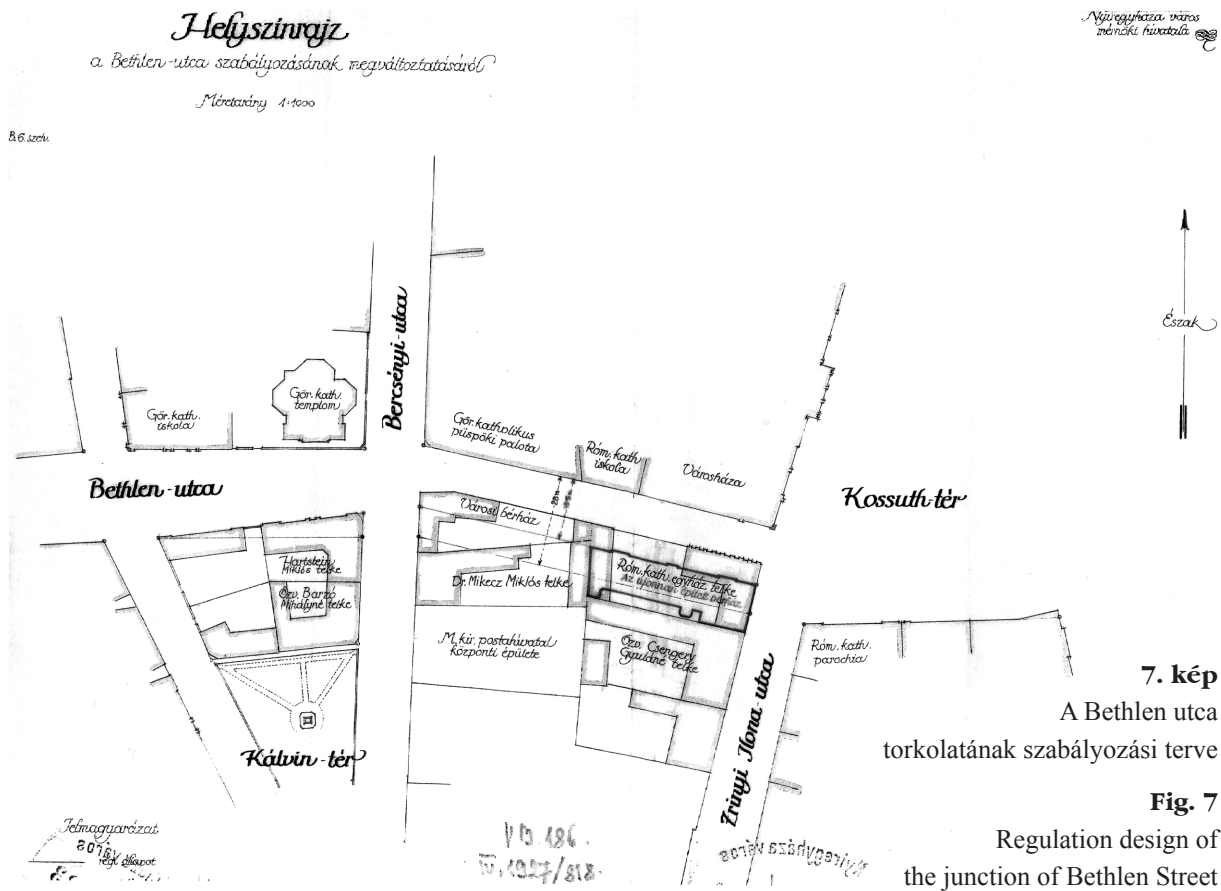
²⁸ Nyírvidék XLIX: 119. 1928. május 26. 1., Nyírvidék XLIX: 122. 1928. május 31. 3.

²⁹ Nyírvidék XLIX: 137. 1928. június 19. 5.

a tervező vállalta a kivitelezésnél megvalósítandó takarékosabb megoldások alkalmazásával. Ezt az előterjesztést az egyháztanács elfogadta.³⁰

Alig telt el másfél hónap, a római katolikus egyház is bokrétaünnepre készült. Július 7-én, pénteken este tartotta az egyház képviselőtestületi ülését, ahol augusztus 4-ét határozták meg az ünnep időpontjául: „...A bokréta ünnep, amelynek rendezésére Konthy Gyula dr. világi elnököt kérték fel, a róm. kath. iskola udvarán lesz. Részt vesznek rajta a képviselőtestületi tagok és a meghívottak. A közgyűlés dr. Konthy Gyula elnök javaslatára lelkesen tüntető tapsok között mondta ki, hogy Énekes János prelátus érdemeit az épületben elhelyezendő márványtáblán örökíti meg.”³¹

A testületi ülésen elhatározott időpontban, augusztus 4-én, szombaton a római katolikus iskola udvarán tartotta meg az egyház és a felsorakozott mintegy 150 fős építómunkásság a bokrétaünnepet, melyen részt vett Kállay Miklós főispán, Mikecz István alispán és dr. Bencs Kálmán polgármester is. A megjelenteket az építők nevében Kazár Sándor kőművesmester üdvözölte. Külön köszöntötte az egyháztanácsot, s annak elnökeit, Énekes János prelátust és dr. Konthy Gyulát. Az üdvözlésre Énekes János válaszolt, megköszönve mindenkinek a munkáját, külön is kiemelve ifj. Tóth Pál építőmester és Sumik Károly főpallér tevékenységét. Beszéde után a társaság az udvaron a rögtönzött asztalokhoz ült és jóízűen fogyasztotta Varga Sándor tűzoltó őrmester pörköltjét. A köszöntők után ifj. Tóth Pál olvasta fel Wälder Gyula, Liptay Jenőné és dr. Komjáthy Kázmér üdvözlő táviratait. „A társaság estig maradt együtt vidám, meghitt hangulatban.”³²

³⁰ NyhEvL. Et. jkv. 61/1928.

³¹ Nyírvidek XLIX: 170. 1928. július 28. 5.

³² Nyírvidek XLIX: 178. 1928. augusztus 7. 2–3.

Ennél az építkezésnél is előfordult kisebb-nagyobb baleset. Augusztus 22-én Mráz István 24 éves nőtlen ácsstanuló arcába egy szál deszka esett a harmadik emeletről, mely az orrát zúzta össze. Dr. Hartos János városi orvos elsősegélyben részesítette Mráz Istvánt, akit azután a kórházba szállítottak.

Szeptember 1-én délelőtt 9-kor könnyebb természetű, de csaknem végzetessé váló baleset történt. Brezina Erzsébet 20 éves munkáslány a harmadik emeleti állványokon dolgozott. Feladata az volt, hogy a felvonó gépből a téglákat kiszedje. „*A leány munka közben elbáméskodott, s azt nézegette, hogyan jönnek felfelé a téglák. Közben mindkét keze a felvonó láncához ért, amely elkapta ujjait, odaszorítva a kerékhez, minek következtében azok összezúzódtak. A leányt beszállították az Erzsébet kórházba.*” – írta a Nyírvidék.³³

Az építkezéssel párhuzamosan megkezdődött a Bethlen utca torkolatának kialakítása is. Ennek első lépéseként a város lebontatta a katolikus bérház mellett lévő műhelyépületet, így bővítve ki a Bethlen utca torkolatát, mert az az épület „...*mely esztétikai szempontból valóban kifogásolható volt, megmaradt a régi fronton és kiszögellésével elcsúfította az utcát. Miután a város megvette a róm. kath. bérpalota mellett lévő telket, ezt a régi épületet lebontatja és egyelőre kerítést húznak a helyén, természetesen azonban az utcabővítésre való figyelemmel egyirányban az új palota frontjával. A terv az, hogy erre a telekre, amelyhez tartozik a Bercsényi utcára nyíló saroképület is, nagy bazárépületet emelnek, mégpedig az esztétikai egység kedvéért, hasonló stílusban a róm. kath. bérpalotával.*”³⁴

Mindkét palota újdonságokkal is szolgált a városi építkezések történetében. A római katolikus bérházba központi fűtést és liftet, az evangélikusoknál mind az A, mind pedig a B épületben személy- és teherliftet szereltek. 1928. augusztus 29-én Paulik János igazgató-lelkész és dr. Bencs Kálmán egyházfelügyelő levélben fordult a városi tanácshoz, melyben kérték a felvonók engedélyezését. Mindkét épületrészbe egy-egy négy személyes, elektromos meghajtású gombnyomással vezérelt, 320 kilogramm súlyt hordozó személylift és ugyanolyan paraméterekkel bíró, személykíséréssel való teherlift beszerelésének engedélyezését kérték. A kivitelezéssel az egyház a budapesti Magyar Felvonó és Gépgyár Rt. Wertheim F. és Társa utóda céget bízta meg. A felvonók beszerelése után Nagy Elek műszaki tanácsos 1928. november 19-én vizsgálta meg és próbálta ki a lifteket, majd javasolta a polgármesternek a használhatási engedély kiadását.³⁵ Az épület újdonsága volt – bár a fentebbi újsághír erről nem számolt be – az az épület tetején elhelyezett hatalmas, henger alakú víztartály, mely az épületet látta el saját vízforrással úgy, hogy a fent lévő tortaszeletszerű tartályok még a legnagyobb hidegben sem fagytak be (mivel szigetelésük kiváló volt), s onnan valamennyi lakás mindig megfelelő mennyiségű vizet kapott. 1929 januárjában, amikor a nagy hidegben minden tűzcsap elfogyott a városban, s a Törvényház építkezésénél tűz ütött ki, a tűzoltók a Luther ház tartályából nyertek oltóvizet – írja Margócsy József (MARGÓCSY 1986. 210.). A víztartályt ellátó mély furatú kút a B épület udvarán volt.

A római katolikus bérház négyszemélyes liftjét szintén budapesti cég, az Esső és Társai okleveles mérnökök Villamossági és Műszaki Vállalata szerelte be, s arra a város 1928. december közepén adta meg a használatba vételi engedélyt.³⁶

1928 őszén mindkét palota a befejezés előtt állt. Nyíregyháza városának annyira megtetszett a Luther ház, hogy a nagy beruházásnak szánt Korona szálló átépítését is Kotsis Istvánra bízta, aki ez ügyben többször is járt Nyíregyházán. Róla és az új palotákról így írt a Nyírvidék: „*Kotsis An-*

³³ Nyírvidék XLIX: 190. 1928. augusztus 23. 5., Nyírvidék XLIX: 198. 1928. szeptember 1. 1.

³⁴ Nyírvidék XLIX: 199. 1928. szeptember 2. 6.

³⁵ SzSzBML V. 83. III. 4. doboz IV. 1927/944.

³⁶ SzSzBML V. B. 77. IV. 1928/259.

8. kép

A katolikus bérház távlati képe

Fig. 8

Perspective view of the Catholic tenement building

lomot, a bajai kir. kat. főgimnáziumot, a zalaegerszegi megyeházát, a balassagyarmati csendőrlaktanyát stb. Attól függetlenül, hogy katolikus, sorra kapta a megbízásokat más vallásfelekezetektől is.³⁷

1928. október 5-én a városi közgyűlésen ismertették a római katolikus egyházközség kérelmét, mely arról szólt, hogy az építési telek szűkös volta miatt a város engedje meg, hogy a palota szennyvízderítőjét a Bethlen utca alatt helyezhessék el. A képviselőtestület a kért engedélyt megadta, de kikötötték, hogy a derítőmedencék a szomszédos mezsgyevonaltól legalább 3 méterre legyenek, az utcai közműveket (kábelek, csatornák, vízvezetékek) vagy majdani lefektetésüket ne akadályozzák, s a medencék kettős fedéllel (az utca szintjén vasfedéllel) legyenek lezárva, közöttük homok feltöltéssel. Területhasználati díjként évente 5 pengőt határoztak meg, s azt is feltételül szabták, ha majd elkészül a város általános vízvezetéke és csatornarendszere, a derítőket meg kell szüntetni, helyüket feltölteni és az úttestet az egyház költségén kell helyreállítani.³⁸

Paulik János evangélikus igazgató-lelkész és dr. Bencs Kálmán egyházfelügyelő 1928. október 25-én kelt levelükben kérték „Nyíregyháza r. t. város Tekintetes Tanácsától” a Luther ház lakhatási engedélyének megadását, melyet Nagy Elek műszaki tanácsos a helyszín alapos bejárásával 1928. november 12-én véleményezett és javasolta az engedély megadását. Levelében egyben jelezte is, hogy még milyen költségeket kell az egyháznak befizetnie: építési engedély díja: 428 pengő 10 fillér, lakhatási díj 107 pengő és közterület használati díj 94 pengő 10 fillér.³⁹

1928 októberében már igen előrehaladtak a belső berendezési munkák, hiszen rohamosan közeledett november 1., amikor szerte az országban megtörtént a lakásbérletek megújítása vagy megkezdődtek az átköltözések előnyösebb bérletekbe. A hónap közepén arról adott hírt a Nyírvidék, hogy mind a két palotában a faberendezéseket Oláh Zsigmond helyi bútorgyáros készíti, ő rendezte be a legtöbb előszobát a Luther házban, de az ő keze nyomát dicséri a katolikus bérházban a Batta Sándor tulajdonában álló Újságbolt berendezése is.⁴⁰

tal műegyetemi tanár, a nyíregyházi „Luther Ház” tervezője, akire a városi tanács a Korona bővítésének megtervezését bízta, sorra kapja a megbízásokat a monumentális épületekre. Néhány hét és beköltöznek a bérlők az impozáns új palotákba. A halvány zöld és fehér színű evangélikus palota bástyaszerű sarokormán aranyos betűs sor ragyog: „Luther ház”. Most helyezik el a kályhákat, festik a szobákat, építik a liftet és a vízvezetékét a hatalmas és érdekes elhelyezésű palotában, amelynek tervét a műegyetemen, mint a hely zseniális kihasználásának iskolapéldáját szemléltetik.” Kotsis István több nagy megbízást is kapott, ő tervezte József főherceg tihanyi villáját, a tihanyi biológiai intézetet, és ő építette a fővárosi Regnum Marianum temp-

³⁷ Nyírvidék XLIX: 227. 1928. október 6. 4.

³⁸ SzSzBML V. B. 72. közgyűlési jegyzőkönyv okt. 5. Kgy. 891/1928. K. 35065/1928.

³⁹ SzSzBML V. 83. III. 4. doboz IV. 1927/944.

⁴⁰ Nyírvidék XLIX: 234. 1928. október 14. 5.

Erre a cikkre négy nap múlva ugyanott megjelent a helyreigazítás Károlyi László, Makó Béla, Estók János és társai aláírásával. Ezek az asztalosmesterek a nagyrabecsülés mellett az alábbiakat jegyezték meg: a Luther ház faberendezési munkáit egyharmad részben Estók János és Károly, egyharmad részben Epbinder Ernő és társa, egyharmad részben pedig Oláh Zsigmond asztalos iparosok nyerték el. A tervező direktívái alapján az asztalosmunkálatok műhelyrajzait Estók János készítette el. Ezeket a rajzokat Oláh Zsigmond egyszerűen lemásolta, és mint a sajátjait használta fel. A katolikus bérpalotában Oláh Zsigmond semmilyen megbízatást nem kapott, ott kizárólag Károlyi László, és Makó Béla dolgoztak, és a kivitelezést Wälder Gyula rajzai alapján végezték. Oláh Zsigmond csak a fent említett Újságbolt berendezését készítette, az viszont független a teljes munkától.⁴¹

A katolikus palotára 1928. október 31-én kérte – sürgősséggel – a lakhatási engedély megadását Énekes János a várostól. Ezt november elején meg is kapta az egyház.⁴²

A két bérpalota felépítése valóban megmozgatta a bérelhető lakáspiacot Nyíregyházán. A *Nyírvidék* október 30-i, keddi számában olvasható, hogy már megkezdődtek a november 1-i költözések Nyíregyházán. Több száz család költözik új otthonba. A két új palotán most végzik az utolsó tennivalókat. Számos lakás máris készen áll, de szerda este valamennyi emeleti lakás és földszinti üzlethelyiség készen várja a lakókat. „Annyi bizonyos, hogy évtizedek óta nem volt olyan élénk november elseje Nyíregyházán, mint az idejé.”⁴³

A hónap végére – az építkezés befejeztével – szinte egyszerre kerültek fel a nagyszabású munkálatokat megőrkítő emléktáblák a paloták falára, a bejáratok mellé. A katolikus bérpalota tábláján aranykereszt alatt az alábbiak olvashatók: „A keresztény katolikus szellemű népművelés előmozdítására, Nyíregyháza város ékesítésére emelték ezt az épületet dr. Szmrecsányi Lajos v. b. t. t. egri érsek úr Őexcellenciája főpáztorkodása, Énekes János prelátnak, prépostnak, egri kanonoknak, szabolcsi főesperes plébánosnak, dr. Konthy Gyula világi elnöksége, dr. Komjáthy Kázmér jogtanácsosának idejében Waelder Gyula műegyetemi tanár tervezése szerint, ifj. Tóth Pál építőmester kivitelezésével, a nyíregyházi önkormányzati római katolikus egyházközség tagjai és képviselőtestülete 1928. évben.”

A Luther ház táblájára ezt vették: „Luther Ház. Építette a nyíregyházi ág. h. ev. egyházközség az evangéliumi szellem ápolására. Az épület telkét özv. Palicz Lajosné szül. Bencs Mária nagylelkű adományának segítségével szereztük. Az építés kezdeményezői: Geduly Henrik Tiszakerületi püspök, dr. Bencs Kálmán m. kir. kormányfőtanácsos, felügyelő, Paulik János igazgató lelkész,

9. kép

A római katolikus bérház

Fig. 9

Roman Catholic tenement building

⁴¹ *Nyírvidék* XLIX: 237. 1928. október 18. 7.

⁴² SzSzBML V. B. 77. IV. 1928/259.

⁴³ *Nyírvidék* XLIX: 247. 1928. október 30. 3.

*Kovács András II. felügyelő, Szohor Pál pénzügyi bizottsági elnök. Tervező: dr. Kotsis István építész, műegyetemi tanár. Vállalkozó: Építőipar R. T. Budapest. Felelős építőmester: Adorján János. 1928.*⁴⁴

Az év hátralévő részében mindkét palotánál elbontották az építők barakkjait, a katolikus bérpalota előtt pedig aszfaltozásba kezdtek. A november 13-i városi képviselőtestületi ülésen ismer tették a római katolikus egyház kérelmét a bérház előtti aszfalt gyalogjáró építésére. A testület határozatban mondta ki a járda megépítését úgy, hogy a költségeket az egyház 10 év alatt 20 egyelő részletben, kamatokkal együtt a városnak megtéríti. A mérnöki hivatal számításai szerint a beruházás 2029 pengő 47 fillért tett ki, ebből levonandó volt a régi járda 118 pengő 47 fillér értéke. A részleteket 1929. január 1-től tartozott fizetni az egyház.⁴⁵

A Luther házat építő Építőipar Rt. is elbontotta barakkjait a palota környékéről. (A Kállói utcán lévőt 1928. augusztus 31-én, a Luther utcán lévőt pedig november 9–10-én.) A városi tanács a bontás tudomásulvétele után oda is kiszabta a közterület használati díjakat: az üzletbérlők elhelyezésére szolgáló 55,8 négyzetméter terület 8 havi használata után 71 pengő 40 fillért, az építkezést szolgáló 56 négyzetméteres barakk 6 hónapi használata után pedig 53 pengő 76 fillért kellett a városi házipénztárba befizetni. Ezeket az összegeket azonban az Építőipar Rt. nem fizette be, s ezért a város a cégnek Adorján János vállalkozónál lévő gépeit és építőanyagait 1929. június 12-én zálogba fogta.⁴⁶

A Luther ház körül is elkészült az aszfaltjárda, melynek költségeit szintén az építető egyházra szabta ki a város: a 2898 pengő 87 filléres beruházást 1929. november 1-től 20 féléven keresztül részletekben kellett törleszteni.⁴⁷

A paloták átadásával a korábbi bérlők beköltöztek az új üzletekbe. A *Nyírvidék* egyes lapszámaiból tudjuk, hogy a katolikus palota sarki üzletét ismét a Lichtenberg cipőbolt foglalta el, innen a hely későbbi népszerű elnevezése, a Lichtenberg-sarok, a Zrínyi Ilona utca 1. szám. Ugyancsak a katolikus bérpalotába költözött a Mayer testvérek óra- és ékszerüzlete, s a Nyíregyháza-szerete ismert Földes Márton drogéria is. Az üzletet a Bethlen utcai oldalon ugyanott alapította 1909-ben Földes Márton, majd 1922-ben részvénytársasággá alakította át drogéria, gyógyáru, kereskedelmi

és vegyipari R. T. néven. Ez az üzlet a Papp–Ragány-féle házban működött, onnan költözött át a bérpalotába. Az új bolt berendezését Epbinder Károly asztalos készítette, a szép falfestés Rác Péter szobafestő munkája volt. Ezek az üzletek, valamint a Sipos cukrászda és

10. kép

A Luther ház

Fig. 10

Luther house

⁴⁴ *Nyírvidék* XLIX: 266. 1928. november 22.

⁴⁵ SzSzBML V. B. 72. közgyűlési jegyzőkönyv nov. 13. Kgy. 905/1928. K. 42788/1928.

⁴⁶ SzSzBML V. 83. III. 4. doboz IV. 1927/944.

⁴⁷ SzSzBML V. B. 77. II. 1927/31.

Kovács Etelka kalapszalonya a Bethlen utcai oldalra, a Bethlen utca 2. szám alá kerültek. Ez a palota hosszabbik oldala.

A Luther ház első lakóiról az alábbiakat írja Margócsy József: „...Az első időkben sem a lakások, sem az üzlethelyiségek nem találtak valamennyien gazdára, mert igen magasak voltak a lakbérek. Később azonban minden elrendeződött, hiszen az új, nagy ház kényelme, komfortja messze kiemelkedett a szűkös nyíregyházi lehetőségek közül... A földszinti üzlethelyiségek közül a legnevezetesebb Bacsik Józsefnek a cukrászboltja, mely egyben afféle kávéház is, édességre vágyó gyerekek, nyugalmas sarkot kereső szerelmesek, világmegváltó terveket szövő írójelöltek vitázásainak is jó színhelye... Itt volt a három Hegedűs hentes és mészáros közül a legfiatalabb, Zoltán szép boltja a nyugati oldalon. A két épületrészt elválasztó passage – mily elegánsan hangzott ez gyermekkoromban – Luther utcai sarkán nyílt Marschek néni trafikja...” (MARGÓCSY 1986. 206–208.) Margócsy Józseftől tudjuk, hogy egy időben a Luther házban volt az evangélikus diakonisszák könyvesboltja, a Tisza-féle Irén hölgyfodrászat, nyomda, szabóság, kelmepestő műhely (MARGÓCSY 1986. 208–209.). A *Nyírvidék* rendszeres hirdetői ugyanonnan Reinitz Gyula könyvkereskedése, valamint Mayer üveges és képkeretező. Az evangélikus egyház levéltárában őrzött 1929. május 23–24-i felülvizsgálati jegyzőkönyv a lakásbérlők között Szohor Pál városi főjegyzőt, a boltbérlők között pedig a Grünberger, Uhrin, Hoffmann, Kecskés üzleteket és a tejcsermokat említi.

A egyháztanácsi ülések jegyzőkönyveiben további bérlők neve is szerepel 1930-ból: Grósz Ernő, Dittmer Emil, dr. Guttmann Zsigmondné, dr. Keéky István, Halmay Barna huszárőrnagy, Mayer Gáspár, dr. Gábor Artúr, Grünfeld Pálné, Lórencz Károly alezredes, Komáromi László, Fodor László, Kéler Gyula, v. Vén Zoltán gyalogos százados, dr. Fábry Gábor, dr. Nagy Péter, v. Deschán Debreczeny Ferenc házbérlők, Csepesik József lakás- és boltbérlő, Goldstein Antal, Schoblik Károlyné, Büllésbach Frigyes, Széchy Zoltán boltbérlők. Itt működött Suhanecz kárpitos és bútorcsermoka a Kállói út 1. szám alatt, valamint Vertséné Volkmann Róza zeneiskolája a B. épület I/1. számú lakásában. A bérpalotában kapott helyet Geduly Henrik püspök, Paulik János igazgató-lelkész, Gráf Dezső házgondnok lakása is.

Az 1928-ról szóló polgármesteri jelentés optimistán állapította meg az alábbiakat: 1928-ban 316 lakás építésére kértek és nyertek engedélyt magánosok és intézmények Nyíregyházán. Összesen 311 új lakás épült, 1927-hez viszonyítva a szaporulat 19 lakás. Építési engedélyt a magánépítkezési bizottság 307 esetben adott: 5 ötszobás, 27 négyszobás, 42 háromszobás, 151 kétszobás, 91 egyszobás lakás épült, 43 átalakítás történt, 78 esetben cseréltek tetőt tűzbiztos fedőanyagra, 45 toldaléképületet húztak fel, 17 műhellyel, 18 üzlettel, 1 gyárral, 3 irodával és 8 raktárral gyarapodott a város.⁴⁸

1929. július 27-én az evangélikus egyháztanács ülésén a Luther ház építésének végelszámolása ellenőrzésére két bizottságot küldtek ki. Maurer Károly, Kovács Pál, Irsay Gusztáv, L. Kovács János, dr. Vietórisz István tanácsstagoknak és Kovács András másodfelügyelőnek számszerűségi szempontból, Jánossy Miklós, Ilauszky Pál és Szuhly József egyháztagoknak pedig az építkezésnél előfordult többletmunkákat kellett műszaki és ármegállapítási szempontból ellenőrizniük.⁴⁹ Ez utóbbi bizottság 1930. január 28-án terjesztette az egyháztanács elé jelentését, melyből kitűnik, hogy az Építőipar R. T. 930.705 pengő 41 fillér költségvetésért vállalta a Luther ház felépítését. Ezen összegből leszámították az egyház telkén lévő épületek lebontása után vállalt 7200 pengőt, s így a tényleges vállalási összeg 923.505 pengő 41 fillér lett, amihez hozzászámították a homlokzat terranova nemes vakolattal való fedésének 20.000 pengős költségét, amely így 943.505

⁴⁸ SzSzBML V. B. 72. közgyűlési jegyzőkönyv 1929. jan. 14.

⁴⁹ NyhEvL. Et. jkv. 53/1929.

pengő 41 fillerre rúgott. Ezzel szemben az Építőipar Rt. 992.000 pengős számlát nyújtott be: a különbözet 48.494 pengő 59 fillér volt. Miből adódott az eltérés? A bizottság a számlákat átvizsgálva a következő – szükséges és korábban az egyháztól megrendelt, elfogadott – többletmunkákat mutatta ki:

- Szükségessé vált az épületben önálló transzformátor ház építése.
- Két üzlethelyiség portáját át kellett alakítaniuk.
- A lakások kedvezőbb értékesíthetősége érdekében mindenhová nagyobb takaréktűzhelyeket kellett beépíteni.
- A palota A és B épülete között erős födémrel ellátott alagutat kellett építeniük az úgynevezett magánút alatt.
- Az A épületben is kellett egy teherliftet építeniük.
- A palota alapozása idején két mély kutat találtak, melyeket be kellett tömniük, s a laza talajon erősebb alapokat kellett készíteniük, a pincéket erősebbre kellett építeniük.
- A Kállói út és a Luther tér felől a palota határfalait a városi építési szabályrendelet előírásainak megfelelően kellett kialakítaniuk, a szomszéd épület tűzfalát meg kellett erősíteniük.
- Az A épületben a lakásokat át kellett alakítaniuk.

Ezek a munkák tették ki a fent jelzett majdnem 50.000 pengős túlmunkát, amelyhez a bizottság hozzászámította azt a 17.543 pengő 57 fillért, melyet illetékekre, később megrendelt belső átalakításokra fordított a kivitelező, s így a teljes összeg 1.009.542 pengő 57 fillért tett ki, s ezt javaolták az Építőipar Rt.-nek kifizetni.

Ezen túlmunkák szükségességét dr. Kotsis István az 1929. július 18-án az egyháztanácsához írott levelében már felsorolta, érvekkel támasztva alá szükséges voltukat. Ő is jelezte, hogy az építkezés során az A épület II. és III. emeletén a magán utca felé eső 4 négyzetméteres lakást az egyház kérésére alakították át 8 kétszobás lakássá. „...*Hogy ezen átalakítás mennyire célszerű volt, mi sem igazolja jobban, mint hogy ezek a lakások keltek el leghamarabb.*” – írta, jelezve, hogy az akkori inségesebb időkben a kisebb lakásokra volt nagyobb kereslet.⁵⁰ Szintén az egyház kérésére készült a két épület közötti alagút, melynek közepén vaslemezrel fedett akna volt, melyen keresztül jutott le a szén és a tűzifa, s innen hordhatták szét a lakók a léckerítésekkel elzárt pincerekeszekbe. De ez az alagút szolgált a B épület alatti mosókonyha megközelítésére is az A épületből, s a szennyes, illetve mosott ruha, valamint a tüzelő könnyebb szállítására került be utólag a költségvetésbe az A épületbe szerelt teherlift is.

Az evangélikus egyház képviselőtestülete 1930. január 26-i ülésén megtárgyalta a Luther ház építkezésének felülvizsgálatára kiküldött műszaki és pénzügyi bizottság jelentését, majd megállapította, hogy az 1928. november 29-én átvett palota „...*a vállalkozó által jó kivitelben és az előírásokhoz híven készült el, másrészt pedig megállapította, hogy az épület teljes elkészítése az egyháznak 1.298.060.02 pengőbe került...*”, s így jelenleg 141.893 pengő 91 fillér építési költségnek nincs fedezete.⁵¹

Ennek biztosítására az egyházi képviselőtestület az 1930. március 2-i ülésén úgy határozott, hogy 140.000 pengő jelzáloggal terhelt kölcsönt vesz fel egy évre a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesülettől 9%-os kamatra.⁵²

1929 nyarán történt meg a Bethlen utca Bercsényi utcáig terjedő szakasza burkolatának kicserélése. A képviselőtestület július 12-én hozott határozatot arról, hogy az új burkolat fejköböl (= kockakő) készüljön. Az utépítés költsége – melybe a Papp–Ragány-féle ház előtti 3 méter széles

⁵⁰ NyhEvL. Et. jkv. 53/1929.

⁵¹ NyhEvL. Képv. jkv. 34/1930.

⁵² NyhEvL. Képv. jkv. 48/1930.

aszfaltjárdát is beleszámították – 40.949 pengő 40 fillérre rügött. Ebből az összegből a római katolikus bérházra 3800, a római katolikus iskolára 1200, a görög katolikus püspöki palotára pedig 4600 pengőt, összesen 9600 pengőt vetettek ki, a városnak pedig 31.349 pengő 40 fillért kellett állnia.⁵³

Ugyanazon a közgyűlésen jelentette be a polgármester, hogy az addigi szépen ívelő építkezési kedv megtorpant, a városnak más gondokkal kell szembenéznie: „*Munkanélküliség szakadt a városunkra, kétségtelen, hogy legjobban az építőiparosok érzik a munkahiányt, hiszen a legtöbb iparnak ez a szakma adja a foglalkozást. A fagykárosultak segélyezésére a miniszter tanács bizonyos munkálatok elrendelését biztosította. Tudomásom szerint Szabolcsban és Nyíregyházán is nagyobb arányú munkálatokat fognak lefolytatni, azonban ezek jobbára útépítések és ezek által az iparosság helyzetén még nincs könnyítve.*” A közgyűlés felhatalmazta a polgármestert, hogy erről a főispánnak jelentést tegyen, s kérjék a kormányt, hogy ne csak a fővárosban és környékén, hanem a vidéken is eszközöljenek építkezéseket.⁵⁴

Az addig tapasztalt ütem azonban a következő hónapokban lelassult, az építkezések pangtak, csak néhány kincstári beruházás (gyalogsági laktanya, repülőtér épületei) és a városi ínségmunkák jelentettek az elkövetkező években valamiféle munkalehetőséget.

Irodalom

MARGÓCSY 1986.

Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák. Újabb fejezetek a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza városi Tanács V. B., Nyíregyháza 1986.

ROMSICS 1999.

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest 1999.

BENE János

Jósa András Múzeum

Nyíregyháza

H-4401 Pf. 57.

e-mail: benejan@jam.nyirbone.hu

Church building in Nyíregyháza in the second half of the 1920's

After the dictated peace of Trianon (June 4, 1920), which had bereaved the Hungarian state of a large part of its territory and population, economic development reached the level of the last peaceful pre-war year by the middle of the decade, but the country had to suffer one of the gravest economic crises in the early 1930's.

In Nyíregyháza, church investments played an important role beside central constructions financed by the treasury during the few years of this economic boom.

The mayor's report from 1927 says that the pace of constructions reached the level characteristic before the world war.

⁵³ SzSzBML V. B. 72. közgyűlési jegyzőkönyv 1929. júl. 12. Kgy. 594/1929. K. 29423/1929.

⁵⁴ SzSzBML V.B.72. közgyűlési jegyzőkönyv 1929. júl. 12. Kgy. 590/1929.

The two most populous congregations belonged to the Lutheran and the Roman Catholic Churches. Both of them took measures already in 1927 to build each a modern, four-level tenement building, in which shops would occupy the ground floor and flats of various numbers of rooms would be furnished in the three upper levels. Both churches intended to build the houses from advantageous credits and they ordered designs from well-known architects in Budapest declaring at the same time that they would hire builders in Nyíregyháza to reduce local unemployment.

The construction works started in a good pace in the spring of 1928 and both Churches could occupy their houses in the autumn of the same year.

János BENE

Jósa András Museum

Nyíregyháza

H-4401 Pf. 57.

e-mail: benejan@jam.nyirbone.hu